

gebruik maakte (andere koloniserende mogendheden deden *mutatis mutandis* niets anders) van de militaire kwaliteiten van twee uit de vele volkeren die in de archipel aangetroffen waren: Ambonezen en Menadonezen; het hogere kader bestond vrijwel geheel uit Nederlanders. Het Knil droeg het karakter van een binnenlands politieleger. Dat het als zodanig tussen de twee wereldoorlogen zelden in actie behoefde te komen en zich meest beperkte tot de rol van veiligheidswacht-op-de-achtergrond, deed daar niets aan af.

Wanneer wij nu op het voetspoor van Oud gesteld hebben dat ten aanzien van Nederlands-Indië 'het laatste woord' gesproken werd door 'organen der Nederlandse rechtsgemeenschap', d.w.z. door regering en parlement in Den Haag, dan mag wel onderstreept worden dat (het was een ontwikkeling die door Indië's betrekkelijk isolement in de eerste wereldoorlog belangrijk versneld was) het overzeese gebiedsdeel in de periode die ons in het bijzonder interesseert, in vèrgaande mate zichzelf bestuurde. Dat was ook niet anders mogelijk: men kon in Den Haag de problemen, veelal de urgente problemen waar het Nederlands-Indisch gouvernement voor kwam te staan, niet overzien. Wel konden bij koninklijk besluit aan de gouverneur-generaal aanwijzingen gegeven worden (art. 62 van de grondwet zei het: 'De Koning heeft het opperbestuur over Nederlands-Indië, Suriname en Curaçao'), maar in de regeerpraktijk werd van die bevoegdheid nagenoeg nimmer gebruik gemaakt. Het was niet nodig ook: *grosso modo* droeg het gouvernement van Nederlands-Indië hetzelfde conservatieve karakter als de regering van Nederland. Allen die in Den Haag of Batavia regeringsverantwoordelijkheid droegen, beschouwden het als onwenselijk en schadelijk (schadelijk ook voor Indië!), ja als absurd, dat de archipel binnen afzienbare tijd zelfstandig, laat staan onafhankelijk zou worden. Zij hielden de Indonesiërs niet capabel voor het besturen van een zo groot gebied; zij meenden bovendien dat een door Nederland verlaten en daardoor verzwakt Indië speelbal zou worden van de grote mogendheden die in Stille en Indische Oceaan domineerden: Japan, de Verenigde Staten, Engeland. De primaire handhaving van de Nederlandse macht werd als een politiek axioma gezien dat niet aan geldigheid inboette doordat het zelden verkondigd werd; precies omgekeerd: het werd zo vanzelfsprekend geacht dat men het niet behoefde uit te spreken. Dat laatste leek ook wijzer. Toen gouverneur-generaal de Jonge in augustus '32 de uitnodiging ontving, in Batavia het woord te voeren bij de onthulling van het monument voor generaal J. B. van Heutsz, de onderwerper van Atjeh vóór hij de hoogste post in Indië aanvaardde, vond hij dat

'niet plezierig. Van Heutsz is het symbool van de Nederlandse overheersing. Nu zag ik er volstrekt niet tegen op, als het nodig was, openlijk te belijden dat wij in Indië zijn als overheersers en als zodanig ook willen en zullen handelen, maar aan